

Чарота Уладзімір Іванавіч

кандыдат філалагічных навук, дактарант
Цэнтр даследаванняў беларускай
культуры, мовы і літаратуры
Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі
г. Мінск, Беларусь

Uladzimir Charota

PhD in philology, Post-PhD Researcher
Centre of Studies of Belarusian Culture,
Language and Literature of the National
Academy of Sciences of Belarus
Minsk, Belarus
vladimir.charota@gmail.com

ЦЫТАТЫ З ЛІТАРАТУРНАЙ СПАДЧЫНЫ ФРАНЧЭСКА ПЕТРАРКІ
Ў “ФРЫНАСЕ” М. СМАТРЫЦКАГА

THE QUOTATIONS FROM THE LITERARY HERITAGE
OF FRANCESCO PETRARCA IN “THRENOS” BY M. SMATRYCKI

У артыкуле даследуюцца дзве цытаты з літаратурнай спадчыны Франчэска Петраркі, прыведзеныя ў “Фрынасе” (1610) М. Смятрыцкага. Аналіз перакладаў на лацінскую і польскую мовы ўрыўка з 138-га санета “Канцаньерэ” дазваляе сцвярджаць, што толькі адзін з іх (на польскую мову) можа належаць М. Смятрыцкаму, другі ж (на лацінскую мову) здзейсніў нехта іншы, і пісьменнік-палеміст толькі прывёў яго ў сваім творы. Вывучэнне фрагмента з аднаго з “Лістоў без адраса” дало падставы меркаваць, што абодва творы Ф. Петраркі аўтар “Фрынаса” мог працытаваць па зборніку “De Russorum, Moscovitarum et Tartarorum religione, sacrificiis, nuptiarum, funerum ritu...” (1582) Я. Ласіцкага.

К л ю ч а в ы я с л о в ы : *палемічная літаратура Беларусі; Мялецій Смятрыцкі; цытата; пераклад; Франчэска Петрарка; санет.*

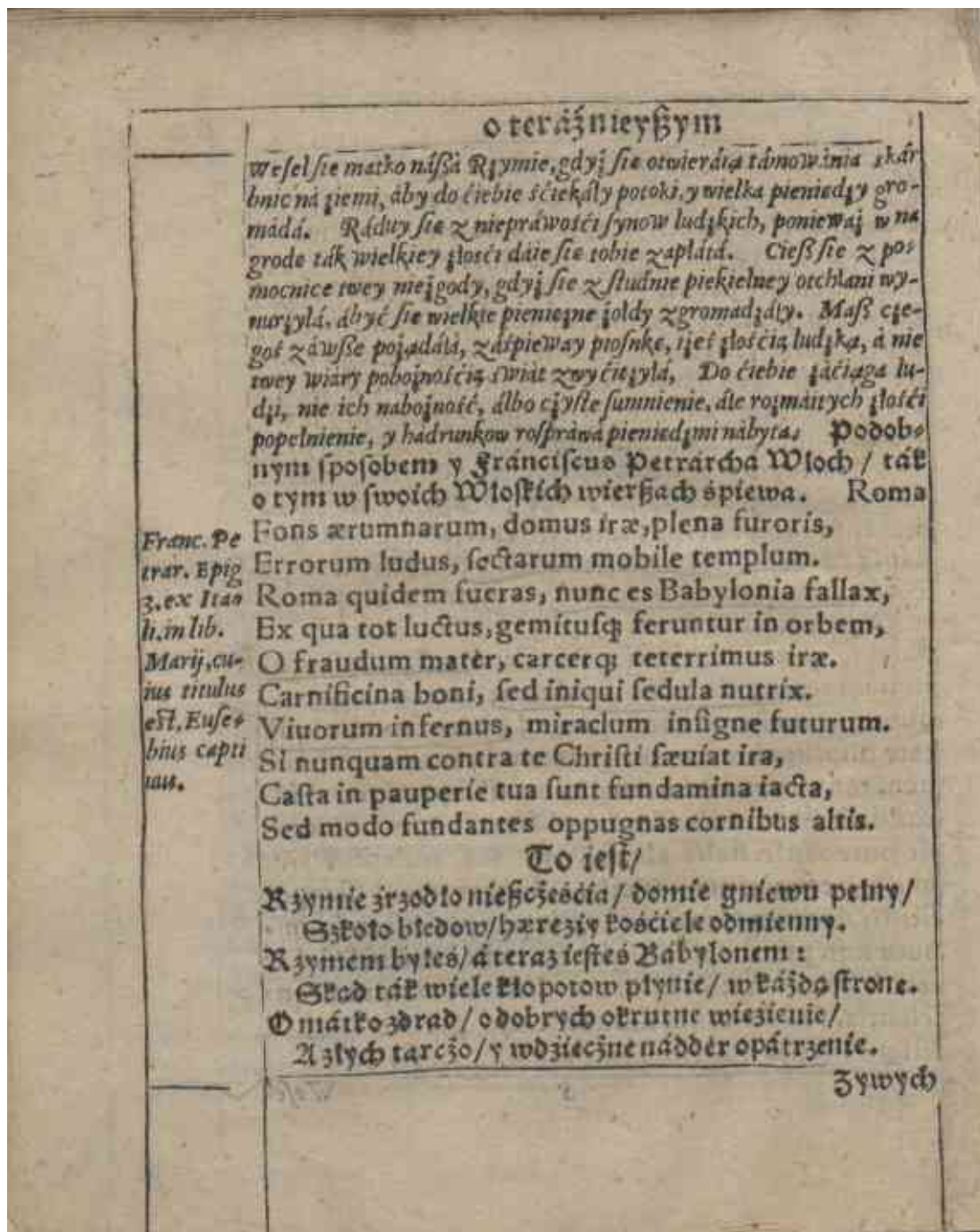
The article examines two quotations from the literary heritage of Francesco Petrarca given in “Threnos” (1610) by M. Smatrycki. The analysis of translations of a fragment of the 138th sonnet of “Canzoniere” into Latin and Polish allows us to state that only one of them (in Polish) can belong to M. Smatrycki, while the other one (in Latin) was made by someone else and the writer-polemicist only cited it in his work. The study of a fragment from one of the “Letters without a title” gave us a reason to suppose that the author of “Threnos” could quote both works of F. Petrarca from the collection “De Russorum, Moscovitarum et Tartarorum religione, sacrificiis, nuptiarum, funerum ritu...” (1582) by J. Lasitzki.

Key words: *polemical literature of Belarus; Mjalecij Smatrycki; quotation; translation; Francesco Petrarca; sonnet.*

Выдадзены ў 1610 г. на польскай мове ў Вільні пад псеўданімам Theophil Ortholog “Фрынас [у некаторых крыніцах сустракаецца варыянт “Трэнас”. – У. Ч.], альбо Плач адзінай св. Саборнай Апостальскай Усходняй

Царквы з тлумачэннем Догматаў Веры” (далей у тэксце “Фрынас”. – У. Ч.) [1] пісьменніка і царкоўнага дзеяча Мялеція Сматрыцкага (свецкае імя Максім, 1577–1633) стаў не толькі найбольш значным яго творам, але і выдатным помнікам палемічнай літаратуры Беларусі. Характарызуе яго тое, што ў спрэчцы з католікамі і ўніятамі аўтар выкарыстоўвае ў якасці аргументаў супраць “Рымскага Касцёла” даволі шмат вытрымак з твораў пісьменнікаў, якія з’яўляліся не толькі вернікамі, служыцелямі, але і абаронцамі Заходняй царквы і рымскай веры. Сярод такіх аўтараў, *сведчанні якіх тут у гэтай кнізе* [у “Фрынасе”. – У. Ч.] *цытаваліся* [1, к. [15v]], прысутнічае і *Franciscus Petrarca* – вялікі італьянскі паэт Франчэска Петрарка (Petrarca Francesco; 1304–1374), які быў католікам і меў духоўнае званне. Ён пакінуў пасля сябе знакаміты зборнік лірыкі “Канцаньерэ” (“Кніга песень”), паэмы, маральна-філасофскія трактаты, іншыя паэтычныя і прэзаічныя творы на лацінскай і італьянскай мовах, а таксама багатую эпістальную спадчыну.

У айчынных літаратуразнаўчых слоўніках, вучэбна-метадычных дапаможніках, даследаваннях можна сустрэць наступныя сцвярджэнні, якія не адпавядаюць рэчаіснасці, але працягваюць распаўсюджвацца: “У гісторыю літаратуры Беларусі санет упершыню ўвайшоў у 1610 г., калі Мялецій Сматрыцкі змясціў у сваім славутым «Фрынасе» ўласны пераклад аднаго з санетаў Петраркі на лацінскую і польскую мовы” [2, с. 287–288; 3, с. 230]; “У беларускай традыцыі [санет. – У. Ч.] ўпершыню з’явіўся ў 1610 годзе, калі М. Сматрыцкі змясціў у сваім «Трэнасе» ўласны пераклад аднаго з санетаў Ф. Петраркі на лацінскую і польскую мовы” [4, с. 136]; “Упершыню ў беларускай літаратуры санет з’явіўся дзякуючы перакладу М. Сматрыцкім аднаго з санетаў Ф. Петраркі на лацінскую і польскую мовы («Фрынас», 1610)” [5, с. 22]; “Першым перакладчыкам санета ў Беларусі і ва Украіне лічыцца Мялецій Сматрыцкі. Ён пераклаў санет СXXXVIII Франчэска Петраркі. Насамрэч былі зроблены два пераклады гэтага твору на дзве літаратурныя мовы Рэчы Паспалітай – польскую і лацінскую, і змешчаныя ў яго знакамітай кнізе «Трэнас»... Фактычна, у М. Сматрыцкага быў асобны варыянт лацінскага перакладу” [6, с. 189]; “У гісторыю літаратуры Беларусі санет упершыню ўвайшоў у 1610 годзе, калі М. Сматрыцкі змясціў у сваім славутым «Трэнасе» (Вільня, 1610) уласны пераклад аднаго з санетаў Петраркі («Папскаму двару ў Рыме») на лацінскую і польскую мовы” [7, с. 195] і г. д. Усе літаратуразнаўцы, якіх мы працытавалі, маюць на ўвазе Санет СXXXVIII “Fontana di dolore, albergo d’ira...” (“Крыніца пакут, прыстанне гневу...”) з “Канцаньерэ”, паколькі фрагмент толькі гэтага паэтычнага твору Ф. Петраркі падаецца на дзвюх мовах у творы пісьменніка-палеміста.

Мал. 1. “ΘΡΗΝΟΣ, to iest Lament...” (W Wilnie, 1610), k. 69 odw.

Па-першае, у чацвёртым раззеле “Фрынаса”, які ... змяшчае трактат пра цяперашні Рымскі Касцёл... [1, к. 68 odw.], на палях, побач з лацінскамоўным урыўкам верша італьянскага паэта, канкрэтна ўказана крыніца, з якой гэты фрагмент быццам бы быў узяты: *Franc. Petrar. Epig 3. ex Itali. in lib. Marij, cuius titulus est, Eusebius captivus* (гл. мал. 1). Упершыню кніга “Eusebius captivus, sive Modus procedendi in Curia Romana contra Luteranos... per Hieronymum Marium” убачыла свет у Базелі. Год яе выдання на тытульным лісце не быў пазначаны, але лічыцца, што адбылося гэта ў 1553 г., паколькі пасля змешчанага ў самым пачатку кнігі ліста-прысвячэння стаяць

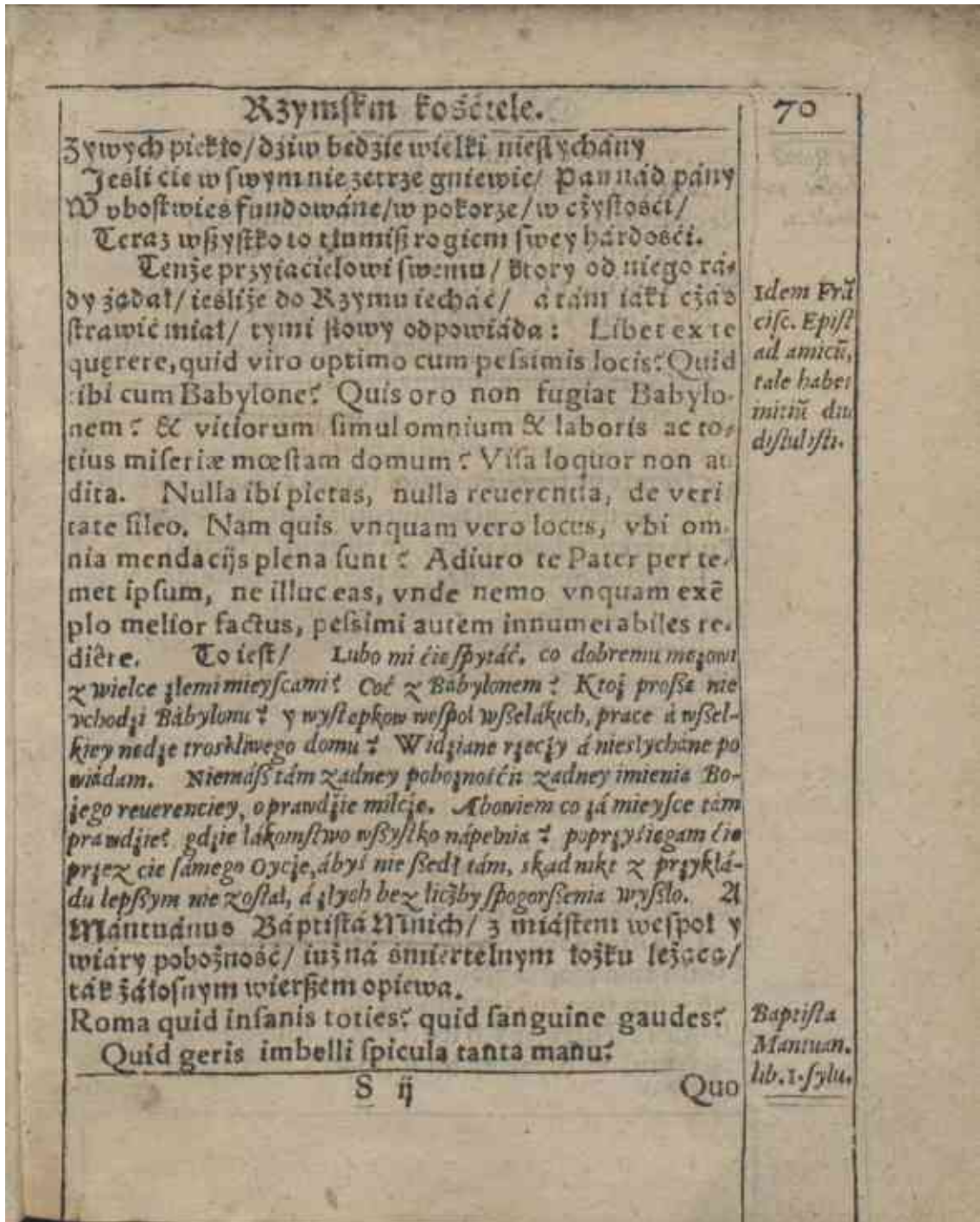
месца і дата яго напісання: “Basileae, III Nonas Novembris, Anno M.D.LIII” [8, р. [16]]. Праведзеная намі зверка тэкстаў цытаты ў “Фрынасе” і адпаведнага фрагмента перакладу на лацінскую мову санета італьянскага паэта, змешчанага ў базельскім выданні “Eusebius captivus...” [8, р. 191], выявіла, што яны амаль ідэнтычныя: адрозніваюцца толькі знакамі прыпынку і словам *Roma* пасля фразы *Podobnym sposobem y Franciscus Petrarcha Wloch tak o tym w swoich Wloskich wirszach spiewa* (‘Падобным чынам і Франчэска Петрарка Італьянец так пра гэта ў сваіх італьянскіх вершах спявае’) (гл. мал. 1). Яго, хутчэй за ўсё, дадаў сам М. Смятрыцкі, каб падкрэсліць, што аўтар “Канцаньерэ” пісаў пра Рым. Невядома, зрабіў гэта пісьменнік-палеміст наўмысна альбо проста не ведаў, што ў часы Ф. Петраркі папская рэзідэнцыя знаходзілася не ў Рыме, а ў французскім горадзе Авіньён (так званае “авіньёнскае паланенне папаў” або “вавілонскі палон” у 1309–1377 гг.) і што 138-ы санет, як і два папярэднія (Санет CXXXVI. “Fiamma dal ciel su le tue treccie piova...”, Санет CXXXVII. “L’avara Babilonia ha colmo il sacco...”) “скіраваны супраць папскага двара ў Авіньёне” [9, с. 563]. У італьянскім літаратуразнаўстве гэтыя вершы нават называюць “tre sonetti antiavignonesi” (“тры антыавіньёнскія санеты”) [10, р. 21, 24]. Апошнія чатыры радкі верша Ф. Петраркі, якія адсутнічаюць у “Фрынасе”, гучаць у перакладзе на лацінскую мову наступным чынам: *Quid nam frontis habes meretrix? quo niteris audax? / Spes in adulterijs, spes est in divite cista. / Non igitur redeat te Constantinus adaugens, / Protinus at miserum qui sustinet auferat orbem* [8, р. 191].

Айчынны літаратуразнавец У. Г. Кароткі сцвярджае, што з арыгінала лацінскамоўны пераклад 138-га санета, частку якога прывёў у сваім творы усходнеславянскі пісьменнік, здзейсніў сам аўтар кнігі “Паланёны Яўсебій, або Форма выступлення супраць лютэранаў у рымскай курыі...” – “Тіеранім Марый (Масарый)” [11, с. 64]. Наколькі нам вядома, пад гэтым псеўданімам пісаў Джыролама Масары (Massari Girolamo; паміж 1480 і 1485–1564 гг.) [12]. Трэба адзначыць, што ў першым выданні сваёй кнігі ён надрукаваў усе тры антыавіньёнскія санеты Ф. Петраркі як ў арыгінале, так і пераствораныя на лацінскую мову [8, р. 188–191]. (Заўважым: у цюрыхскім выданні 1597 г. кнігі Дж. Масары ёсць толькі пераклады гэтых трох паэтычных твораў з “Кнігі песень”, а тэксты на італьянскай мове адсутнічаюць [13, р. 80v–81]). Цікава, што прыкладна ў той жа час П’етра (П’ер) Паала Верджэрыя Малодшы (Vergerio Pietro (Pier) Paolo il Giovane; 1498–1565), той самы, які быў знаёмы з Мікалаем Радзівілам Чорным і ў 1556 г. па яго запрашэнні наведаў ВКЛ, надрукаваў сваю кнігу “De idolo lauretano...” (“Пра ідала ларэтанскага...” [Tübingen?], 1554). У ёй на апошняй старонцы змешчаны гэты ж пераклад 138-га санета Ф. Петраркі на лацінскую мову (адрозніваецца ад апублікаванага Дж. Масары толькі знакамі прыпынку) [14].

Звернем увагу на тое, што ў той жа год і ў наступныя П. П. Верджэрыя шмат зрабіў для папулярызацыі трох санетаў (СХХХVI, СХХХVII і СХХХVIII) з “Канцаньерэ” італьянскага паэта і так званых яго “Лістоў без адраса” (зб. “Liber sine titulo” або “Liber sine nomine”), у якіх крытыкавалася папская курыя ў Авіньёне [10, р. 23–24, 27–28]. Існуюць дакументы, якія пацвярджаюць знаёмства аўтараў кніг “Паланёны Яўсебій...” і “Пра ідала ларэтанскага...”: у 1551 г. Дж. Масары ехаў у Базель з рэкамендацыйным пісьмом П. П. Верджэрыя да Г. Булінгера і вёз з сабою яго “памфлет у форме пасланьня супраць сабора”, які павінен быў перадаць Тэадору Бэза [12]. А вось інфармацыю наконт таго, усё ж такі хто з іх двух (не выключана, што і нехта іншы) быў аўтарам лацінскамоўнага перакладу 138-га санета Ф. Петраркі, мы знайсці не змаглі. Ды гэта ў рамках дадзенага даследавання не так і істотна. Галоўнае, што мы высветлілі: са змешчаных у “Фрынасе” двух перакладаў урыўка Санета СХХХVIII. “Fontana di dolore, albergo d’ira...” толькі адзін (на польскую мову) можа належаць М. Сматрыцкаму, другі ж (на лацінскую мову) здзейсніў нехта іншы намнога раней, і пісьменнік-палеміст толькі працытаваў яго ў сваім творы.

Па-другое, як намі было ўжо адзначана, у “Фрынасе” на дзвюх мовах падаецца толькі фрагмент, а дакладней першыя дзесяць радкоў 138-га санета Ф. Петраркі (гл. мал. 1). У арыгінале і цалкам гэты твор італьянскага паэта з’яўляецца ўзорам санета, а вось абодва ўрыўкі, надрукаваныя ў “Фрынасе”, нельга назваць прыкладамі, па якіх можна скласці ўяўленне пра гэтую цвёрдую форму верша: павінен складацца з 14, а не з 10 радкоў; у арыгінале наступная рыфмоўка – АВВА АВВА CD[E CDE], у польскамоўным перакладзе – ААВВССDDEE, а лацінскамоўны пераклад выкананы “без рыфм і наогул без спроб захавання санетнай формы” [15, с. 53]. Прычым сам М. Сматрыцкі, у выпадку калі ён не быў знаёмы з 138-м санетам у арыгінале і падчас працы над “Фрынасам” меў пад рукою цюрыхскае выданне “Eusebius captivus...” (1597), у якім адсутнічаюць італьянскамоўныя тэксты трох твораў з “Канцаньерэ”, мог і не ведаць, што ён цытуе на лацінскай мове і перакладае на польскую менавіта санет. Нават калі пісьменнік-палеміст і ведаў пра гэтую цвёрдую форму верша і яе ўласцівасці, па лацінскамоўным перастварэнні зразумець, што перад ім менавіта яе прыклад, ён мог хіба што толькі па колькасці радкоў. Трэба ўлічваць таксама, што ў цюрыхскім выданні мы не знойдзем слова *санет* (італ. *sonetto*), бо Дж. Масары перакладаў яго на лацінскую мову як *epigramma* (бел. *эпіграма*).

Улічваючы ўсё сказанае, на нашу думку, можна толькі канстатаваць, што чытачы “Фрынаса” знаёміліся са зместам дзесяцірадковага ўрыўка з Санета СХХХVIII. “Fontana di dolore, albergo d’ira...” Ф. Петраркі праз пераклады на лацінскую і польскую мовы, але ні ў якім разе нельга сцвярджаць, што дзякуючы перакладам фрагмента верша Ф. Петраркі, змешчаным у палемічным творы М. Сматрыцкага, у 1610 г. санет упершыню ўвайшоў у гісторыю літаратуры Беларусі або ўпершыню з’явіўся ў беларускай традыцыі.

Мал. 2. “ΘΡΗΝΟΣ, to iest Lament...” (W Wilnie, 1610), k. 70.

Пасля прыведзеных урыўкаў з верша італьянскага паэта М. Сматрыцкі піша: Ён жа сябру свайму, які ад яго парады жадаў, ці ехаць у Рым і там нейкі час правесці, такімі словамі адказвае, і далей цытуе, як пазначана на палях, урывак у арыгінале з “Epist. ad amicum, tale habet initium diu distulisti” (“Ліст да сябра, такі мае пачатак “Diu distulisti...””), а потым падае яго ва ўласным перакладзе на польскую мову (гл. мал. 2). Мы ўстанавілі, што гэта вытрымка з ліста “Fran. Petrarca amico, S. Quod in Gallijs habitare disideret, dissuadet” (з “Liber sine nomine”). Але у творы М. Сматрыцкага памылка, бо

ў лісце Ф. Петраркі не *distulisti*, а іншая форма гэтага ж дзеяслова – *distuli*. Параўнаўшы тэксты гэтага твора эпістэлярнага жанру, надрукаваныя ў кнізе з 16 лістамі італьянскага пісьменніка (падрыхтавана П. П. Верджэрыя) і ў двух выданнях XVI ст., з адпаведным месцам у “Фрынасе”, намі было высветлена: цытата ў палемічным творы ўсходнеславянскага пісьменніка скампанавана з асобных сказаў і іх урыўкаў, пры гэтым у арыгінале ліста Ф. Петраркі слова *Pater* там, дзе яно стаіць у кнізе М. Смятрыцкага, адсутнічае, а фразы *ne illuc eas* наогул няма. Вось як павінна выглядаць гэтая цытата, калі яе аформіць у адпаведнасці з сучаснымі правіламі і замест прапушчаных словазлучэнняў, сказаў, даволі вялікіх урыўкаў тэксту паставіць шматкроп’е: *...libet ex te quaerere, quid viro optimo, cum pessimis locis, quid tibi cum Babylone? ... quis oro, non fugiat Babylonem, & vitiorum simul omnium, & laboris ac totius miseriae moestam domum? ... Visa loquor non audita... nulla ibi pietas... nulla Dei* [слова *Dei* у “Фрынасе” адсутнічае. – У. Ч.] *reverentia... ...de veritate quidem sileo, nam quis usquam vero locus, ubi omnia mendacis plena sunt... ...adiuro te* [*Pater* – гэтае слова ў арыгінале адсутнічае, але ёсць у “Фрынасе”. – У. Ч.] *per temet ipsum* [*ne illuc eas* – гэтая фраза ў арыгінале адсутнічае, але ёсць у “Фрынасе”. – У. Ч.]... *unde nemo unquam exemplo melior factus, pessimi autem innumerabiles rediere* [16, f. 10v, 11v; гл. мал. 2].

І тут Ф. Петрарка рэзка выказваецца пра папскі двор – што няма там ніякай набожнасці, ніякага шанавання імені Божлага, а таму ці ж месца праўдзе там, дзе *сквапнасць усё запаўняе*.

Улічваючы тэму твораў італьянскага пісьменніка, да якіх звярнуўся М. Смятрыцкі, у цэлым можна пагадзіцца з меркаваннем У. Г. Кароткага наконт таго, што для аўтара “Фрынаса” “...Мантуан Баптыста, Іяан Мніх, Міхаіл Гей, Франчэска Пятрарка цікавыя толькі таму, што ў іх творчасці знайшло адлюстраванне выкрыццё папства, і не болей. Палеміста цікавіць тое, “што іх аблудныя вусны выказалі праўду” (Θρῆνος, 1610, арк. 69 нен.). Прапаганда ідэй гуманізму, такім чынам, насіла тут даволі ўмоўны характар” [11, с. 62].

Але вернемся яшчэ да 138-га санета Ф. Петраркі, урывак з якога ў лацінскім перакладзе працытаваны ў “Фрынасе”. Некаторыя даследчыкі творчасці М. Смятрыцкага задаваліся пытаннем, чаму ён падаў толькі дзесяць радкоў, а не цалкам верш? Агучваліся самыя розныя версіі, некаторыя з якіх, на наш погляд, малаабгрунтаваныя: “Чым мы можам растлумачыць пропуск менавіта гэтых радкоў у творах пратэстанцкіх пісьменнікаў, а затым у «Фрынасе»? Хутчэй за ўсё, пратэстанты памяталі пра вядомую Сялянскую вайну ў Германіі (1524–1526) і яе трагічныя вынікі. Нагадаем, што ў памяці беларусаў засталася і нядаўняе паўстанне Севярына Налівайкі 1596 г., адзначанае крывавамі падзеямі і на Беларусі. Таму апеяцыя да народавыратавальніка (беднякоў), актуальная ў творы італьянскага гуманіста XIV ст., была сацыяльна небяспечнай з пункту гледжання пісьменнікаў эпохі Рэфармацыі і Контррэфармацыі” [11, с. 64]; “Заканчэнне санета, дзе Рым параўноўваецца з распуснай дзеўкай, магчыма, з-за свайго манапашкага сану

Мялеціі Сматырцікі апусціў – на перыяд выдання «Трэнаса» ён значыўся ў Віленскім брацтве. Пісьменнік-палеміст не стаў перакладаць і апошнія два радкі, дзе падаюцца разважанні лірычнага героя – у чым заключаецца выратаванне Рыму... .. І хоць у тэрцэтах гучаць песімістычныя ноты і, фактычна, адсутнічае ўсялякая надзея на змены, але ж – калі разглядаць гэтыя развагі ад супрацьлежнага, то намёк на магчымае рэфармаванне каталіцкага касцёла ў лепшы бок, усё ж такі, «між радкоў» прачытваецца. Магчыма гэтага і хацеў пазбегнуць Мялеціі Сматырцікі» [6, с. 196–197] і г. д. Мы ж прапануем сваю версію і паспрабуем даказаць, што яна мае права на існаванне.

На нашу думку, апошнія чатыры радкі перакладу на лацінскую мову 138-га санета з “Канцаньерэ” італьянскага паэта не былі надрукаваны ў “Фрынасе” па даволі банальнай прычыне: М. Сматырцікі цытаваў лацінскі пераклад верша Ф. Петраркі не па адным з выданняў кнігі “Паланёны Яўсебій...” Дж. Масары, а па іншай крыніцы, у якой падаваліся толькі першыя дзесяць радкоў. Амаль паўстагоддзя таму ўкраінскі літаратуразнавец Д. С. Налівайка выказаў падобную здагадку: 138-ы санет у “вольных перакладах на лаціну ... быў пашыраны ў заходняй і польскай літаратурах Рэфармацыі, адкуль ён, відавочна, і перайшоў на старонкі «Трэнаса»” [15, с. 54]. Аднак “крыніцу-пасрэдніцу” ўкраінскі даследчык не выявіў. Мы лічым, што ёю мог быць зборнік “De Russorum, Moscovitarum et Tartarorum religione, sacrificiis, nuptiarum, funerum ritu...” (“Пра рэлігію, ахвярапрынашэнні, вясельныя, пахавальныя абрады русінаў, маскавітаў і татараў...”), які ў 1582 г. выдаў у Шпаеры (Германія) польскі гісторык і пратэстанцкі рэлігійны дзеяч Ян Ласіцкі (Łasicki Jan; каля 1534 – пасля 1599). Ён вучыўся за мяжой, у тым ліку і ў Падуі. Пасля вяртання ў Рэч Паспалітую Ян Ласіцкі быў на службе ў кашталяна мінскага Я. Я. Глябовіча, жывіў у Вільні, Заслаўі. На 83-й старонцы названага выдання ён піша, што тое ж самае пра Рымскую царкву *спяваў яе падданы Францыск Петрарка*, памерлы ў 1375 г., і пацвярджае свае словы першымі дзесяцю радкамі 138-га санета з “Канцаньерэ” ў тым самым перакладзе на лацінскую мову, які быў надрукаваны ў кнігах Дж. Масары і П. П. Верджэрыя [17, р. 83]. Пры гэтым Ян Ласіцкі ўдакладняе, што ёсць працяг у трэцяй эпіграмы, якая завецца санетам (*Et alia epigrammate tertio. Sonettos ipse vocat...*), і дае спасылку на крыніцу: *in libro Marij, cuius est titulus, Eusebius captivus* [Там жа]. Калі памяняць месцамі два словы ў апошняй фразе на латыні, то яна супадзе з часткай надпісу на палях “Фрынаса”, зробленага побач з лацінскамоўным урыўкам верша Ф. Петраркі. Бясспрэчна, толькі гэтых двух супадзенняў недастаткова, каб сцвярджаць, што зборнік Я. Ласіцкага з’яўляўся “крыніцай-пасрэдніцай” для М. Сматырцікі ў выпадку яго знаёмства са спадчынай італьянскага паэта. У тэксе, які ідзе непасрэдна пасля спасылкі на кнігу Дж. Масары, маюцца больш важкія, на наш погляд, аргументы на карысць прапанаванай намі версіі. А іменная: *Idem Petrarcha epistola ad amicum, qua tale habet initium Diu distuli* (“Той жа Петрарка ліст да сябра, які такі мае пачатак “Diu distulisti...””) і падаецца той жа самы ўрывац з “*Fran. Petrarcha amico, S. Quod in Gallijs habitare disideret, dissuadet*” [17, р. 83–84], які адрозніваецца ад змешчанага ў “Фрынасе”

толькі, як заўсёды, знакамі прыпынку і тым, што замест *nulla reverentia* (гл. мал. 2) тут, як і ў арыгінале, *nulla Dei reverentia* (Падкрэслена намі. – У. Ч.) [17, р. 83]. Пры гэтым слова *Pater* (у адпаведным месцы арыгінала ліста Ф. Петраркі адсутнічае) і фраза *ne illuc eas* (у арыгінале наогул няма) у зборніку “*De Russorum, Moscovitarum et Tartarorum religione, sacrificiis, nuptiarum, funerum ritu...*” прысутнічаюць і размяшчаюцца у тых жа месцах, дзе і ў творы М. Смятрыцкага [параўн.: 17, р. 84; мал. 2]. Прымаючы пад увагу ўсё сказанае, на наш погляд, верагоднасць таго, што гэта простыя супадзенні, вельмі малая. Тым больш немагчыма ўявіць, каб дзве асобы з рознымі поглядамі, адукацыяй і г. д., чытаючы адзін твор (каля 1000 слоў), выбралі з тэкста аднолькавыя словазлучэнні, урыўкі сказаў і, дадаўшы ад сябе адны і тыя ж слова і фразу, скампанавалі амаль ідэнтычныя тэксты (каля 70 слоў у М. Смятрыцкага, на адно слова (*Dei*) больш у Я. Ласіцкага). Спадаемся, што нашы довады на карысць таго, што цытаты з двух твораў Ф. Петраркі маглі “перайсці” на старонкі “Фрынаса” (1610) М. Смятрыцкага з выдадзенага ў 1582 г. Я. Ласіцкім зборніка, былі дастаткова пераканаўчымі. Разам з тым мы не выключаем, што абодва згаданыя пісьменнікі ў сваіх творах маглі цытаваць фрагменты санета і ліста Ф. Петраркі па адной і той жа невядомай нам “крыніцы-пасрэдніцы”, якая была надрукавана да 1582 года.

ЛІТАРАТУРА

1. ΘΡΗΝΟΣ, to iest Lament iedyney ś. Powszechny Apostolskiey Wschodniey Cerkwie, z objaśnieniem Dogmat Wiary. Pierwej z Greckiego na Słowienski, a teraz z Słowienskiego na Polski przełożony / Przez Theophila Orthologa, Teyże świętey Wschodniey Cerkwie Syna. – W Wilnie, 1610. – [16], 218 k.
2. Рагойша, В. Тэорыя літаратуры ў тэрмінах : дапаможнік для студэнтаў філал. спецыяльнасцей ВНУ / В. Рагойша. – Мінск : Беларуская Энцыклапедыя, 2001. – 383 с.
3. Рагойша, В. П. Літаратуразнаўчы слоўнік: тэрміны і паняцці : для школьнікаў і абітурыентаў / В. П. Рагойша. – Мінск : Нар. асвета, 2009. – 303 с.
4. Гоўзіч, І. М. Паэзія / І. М. Гоўзіч // Беларуская літаратура ў 11 класе : вучэб.-метада. дапам. для настаўнікаў устаноў агул. сярэд. адукацыі з беларус. і рус. мовамі навучання / З. П. Мельнікава [і інш.] ; пад рэд. З. П. Мельнікавай, Г. М. Ішчанкі. – Мінск : Нац. ін-т адукацыі, 2011. – С. 125–155.
5. Базар, Н. М. Паэтыка санета ў творчасці Галіны Бабарыкі / Н. М. Базар // Беларусь на скрыжаванні стагоддзяў: ад класікі да сучаснасці : матэрыялы Міжнар. навук. канф., г. Мінск, 1–2 лістап. 2012 г. / Беларус. дзярж. пед. ун-т імя М. Танка ; рэдкал. В. Д. Старычонок [і інш.] ; адк. рэд. В. Д. Старычонок. – Мінск : БДПУ, 2012. – С. 21–23.
6. Мінскевіч, С. Заўвагі да перакладаў у Беларусі СХХVІІІ санета Франчэска Петраркі / С. Мінскевіч // Białorutenistyka Białostocka. – 2015. – Т. 7. – S. 189–202.
7. Хорсун, І. А. Шэкспіраўскія традыцыі і беларускі санет / І. А. Хорсун // Актуальныя праблемы романо-германскай філалогіі і методікі преподавання іностранных языков : материалы ІХ Междунар. науч.-практ. конф.

Гомель, 25 окт. 2019 г. / редкол.: Е. В. Сажина (гл. ред.) [и др.] ; М-во образования Респ. Беларусь, Гомел. гос. ун-т им. Ф. Скорины. – Гомель : ГГУ им. Ф. Скорины, 2019. – С. 194–198.

8. *Marius, H.* Eusebius captivus, sive Modus procedendi in Curia Romana contra Luteranos, in quo praecipua Christianae religionis capita examinantur: trium dierum actis absolutus / per Hieronymum Marium. – Basileae, [1553?]. – [20], 397 p.

9. *Петрарка, Ф.* Сонеты; Канцоны, секстины, баллады, мадригалы, автобиографическая проза / Ф. Петрарка ; предисл. и прим. Н. Томашевского. – М. : Правда, 1984. – 592 с.

10. *La Monica, A.* Indici e controindici: la polemica di Pier Paolo Vergerio contro la censura ecclesiastica / A. La Monica // Quaderni d'italianistica. – 2008. – Vol. XXIX, № 2. – P. 17–28.

11. *Кароткі, У.* Антапалогія праваслаўя і каталіцызму ў творчасці П. Скаргі і М. Смятрыцкага / У. Кароткі // Працы кафедры гісторыі беларускае літаратуры Белдзяржуніверсітэта : навук. зб. / пад агульн. рэд. М. Хаўстовіча. – Мінск, 2008. – Вып. 9. – С. 50–65.

12. Dizionario Biografico degli Italiani [Risorsa elettronica]. – Modo di accesso: https://www.treccani.it/enciclopedia/girolamo-massari_%28Dizionario-Biografico%29/. – Data di accesso: 21.08.2023.

13. *Marius, H.* Eusebius captivus: Sive, Modus procedendi in Curia Rom. contra Evangelicos: in quo est Epitome praecipuorum capitum doctrinae Christianae, & Refutatio pontificiae Synagogae: una cum historijs de Vitis aliquot Pontificum, quae ad negotium Religionis scitu utiles sunt ac necessariae / Annos ante XL. Per Hiero. Marium Vincentinum editus. – Tiguri : Apud Iohannem Wolphium, 1597. – [16], 160 p.

14. *Vergerius, P. P.* De idolo lauretano, quod Julium III. Roma. Episcopum non puduit in tanta luce Evangelij undique erumpente, veluti in contemptum Dei atque hominum, approbare / Vergerius italice scripsit, Ludovicus eius Nepos vertit. – [Tübingen?], 1554. – 75, [10] p.

15. *Наливайко, Д. С.* Петрарка й Боккаччо в давній українській літературі / Д. С. Наливайко // Радянське літературознавство. – 1976. – № 12. – С. 46–57.

16. *Francisci Petrarchae* Florentini Canonici Patavini, et Archidiaconi Parmensis, viri omnium sui temporis doctissimi EPISTOLAE XVI. Quibus planè testatum reliquit, quid de Pontificatu, & de Rom. Curia senserit. Excerptae ex eius libris, qui in manibus hominum verfantur / F. Petrarca. – Argentorati : Apud Christianum Mylium, 1555. – [28] f.

17. *Lasicius, J.* De Russorum, Moscovitarum et Tartarorum religione, sacrificiis, nuptiarum, funerum ritu e diversis scriptoribus, quorum nomina versa pagina indicat. His in fine quaedam sunt adiecta, de Livonia pacisque conditionibus, & pace confecta hoc anno, inter Serenissimum Regem Poloniae et Magnum Ducem Moscoviae Nunc primum in lucem edita, cum indice copiosissimo / [Johannes Lasicius (Lasitzki)]. – Spira libera Civitate Veterum Nemetum : excudebat Barnardus D'albinus, 1582. – [8], 295 p.

Поступила в редакцію 24.08.2023